Opgesteld door: Sandra Beekhoven (Kennismakelaar Kennisrotonde)
Vraagsteller: Schoolpsycholoog vso instelling
Geraadpleegde experts: Leony Coppens (klinisch psycholoog) en Peer van der Helm (Hogeschool Leiden).

Referentie: Kennisrotonde (2018). *Kunnen gestreste leerlingen (basisschool leeftijd, met een lvb en geplaatst in een instelling) beter meteen zo veel mogelijk tijd investeren in het onderwijs of is het effectiever voor hun onderwijsresultaten om eerst de tijd te nemen voor het laten ervaren van veiligheid en het reduceren van stress?* (KR.398) Den Haag: Kennisrotonde.

20 juli 2018

Vraag

Kunnen gestreste leerlingen (basisschool leeftijd, met een lvb en geplaatst in een instelling) meteen zo veel mogelijk tijd investeren in het onderwijs of is het effectiever voor hun onderwijsresultaten om eerst de tijd te nemen voor het laten ervaren van veiligheid en het reduceren van stress?

Kort antwoord

Gestreste leerlingen die in instellingen wonen hebben behoefte aan veiligheid en 'normaliteit'. Naar school gaan en een bij school betrokken leefomgeving hoort daar bij. Uit een aantal onderzoeken naar onderwijsresultaten van kinderen die niet bij hun ouders wonen maar 'in zorg', blijkt dat de gevolgen niet perse negatief zijn. Betrokkenheid bij het leren en school waarborgen, zoals ouders idealiter doen, is een aandachtspunt voor zorgverleners. Leren kunnen kinderen in deze bijzondere omstandigheden dus wel, maar misschien niet meteen op dezelfde manier als anderen. Gestreste leerlingen kunnen soms niet meteen rustig en geconcentreerd werken, maar er zijn meer manieren om te leren. Het bieden van een veilige omgeving betekent dus niet dat het leren hoeft te worden uitgesteld.

Er is geen onderzoek beschikbaar dat heeft gekeken naar de verdeling van tijd voor leren en tijd voor het ervaren van veiligheid en stress reductie. De vraag; meteen beginnen met leren of eerst een tijd 'rustig aan', is dus niet exact te beantwoorden. De bestudeerde onderzoeken leiden tot bovenstaande conclusies.

Achtergrond van de vraag

De vragensteller werkt op een school voor speciaal onderwijs die op het terrein van een residentiele instelling staat. De kinderen op de school hebben een licht verstandelijke beperking en/ of zeer complexe sociaal-emotionele of psychiatrische problematiek. Velen kunnen door omstandigheden thuis of door hun problemen niet thuis wonen. Zij verblijven in het observatie- of behandelcentrum. Als ze instromen op de school hebben ze al veel meegemaakt. School was vaak even minder belangrijk en soms hebben de leerlingen een tijd geen onderwijs gehad.

Toelichting antwoord
Er is geen onderzoek gevonden waarin onderzocht is wat het effect is van de hoeveelheid tijd die wordt genomen voor het tot rust komen en welke invloed dit had op leerresultaten. Er is voor het schrijven van dit antwoord gekeken naar onderzoek over onderwijs aan kinderen die wonen in een residentiele setting en naar onderzoek over onderwijs aan kinderen met veel stress.

Kinderen die leven in een instelling

Wat betekent het wonen in een instelling voor de onderwijssituatie van kinderen? Op zijn minst zal het een verhuizing naar een andere gemeente en dus een andere school met zich mee brengen. In de afgelopen decennia is beperkt onderzoek verricht naar de onderwijsuitkomsten van deze groep kinderen. O'Higgens e.a. (2015) merken op dat er een debat is over de oorzaak van de geconstateerde onderwijsachterstand van deze groep ten opzichte van leeftijdsgenoten: komt het door hun achtergrond of problemen, of komt het doordat ze leven in de instelling of pleegzorg? In de 28 onderzoeken die O'Higgens en collega's bestudeerden werd nauwelijks bewijs gevonden voor een negatief effect van het niet thuis wonen. De onderwijsachterstand t.o.v. leeftijdsgenoten werd vaak verklaard door kind- of gezinskenmerken. Knorth e.a. (2007) schetsen in een review hetzelfde debat en concluderen dat instellingen die gedragstherapeutisch behandelen in combinatie met het betrokken houden van ouders, op korte termijn positieve uitkomsten bereiken. Onderwijsuitkomsten werden hierbij niet onderzocht maar er werden wel positieve effecten op cognitieve ontwikkeling gevonden.

Bij kinderen die uit huis zijn geplaatst gaat de meeste aandacht uit naar zorg en welzijn. Harker e.a. (2003) bevroegen Engelse kinderen en jongeren van 10 tot 18 jaar oud die bij pleegouders of in leefgroepen woonden over hun schoolervaringen. Deze kinderen waren iets positiever over hun onderwijs dan voordat ze uit huis geplaatst waren. Vaak omdat er meer rust en veiligheid was dan thuis. Onderwijzers waren belangrijke personen in hun leven die sociale en emotionele steun boden. Veel geïnterviewden vertelden dat de zorgverleners niet over onderwijs nadachten en het leren niet stimuleerden. Dat constateert ook Gharabaghi (2011) over de Canadese situatie; in de residentiele setting ontbreekt een schoolcultuur. Ondanks bestaande samenwerking met het onderwijs rondom het functioneren van het kind (contacten tussen onderwijs en zorg), is er in woonsituatie weinig of geen betrokkenheid bij het onderwijs. Terwijl veel onderzoek laat zien dat ouderbetrokkenheid erg belangrijk is. Het NJI (Boendemaker e.a. 2013) stelt in het stuk *Wat werkt in de residentiele zorg* ook dat goede zorg aandacht aan school besteedt. Onderwijs hoort bij het 'normale leven' en normaliteit ervaren is goed voor deze groep kinderen.

Leren in stressvolle omstandigheden

Veel stress en het opdoen van traumatische ervaringen schaadt de ontwikkeling van kinderen, bijvoorbeeld de ontwikkeling van executieve functies (Op den Kelder e.a., 2008). Niet alle kinderen hebben evenveel last van een bepaalde hoeveelheid stress of trauma en ook de reactie op diverse soorten stress kan per kind verschillen (National Scientific Council on the Developing Child, 2015). Sommige hebben meer veerkracht, vaak door een combinatie van genetische aanleg en omstandigheden zoals goede banden met familieleden. Iedereen kan zich voorstellen dat kinderen die starten op een nieuwe school en een nieuwe woonplek in een instelling, enige mate van stress ervaren. Als die school op hetzelfde terrein staat als de instelling is dat wel gunstig voor de mate van congruentie in het leven van het kind, ten opzichte van kinderen die buiten de instelling naar een school gaan (WRR, 2009).

Lesgeven aan kinderen in de problemen vraagt van het onderwijs begrip en een wat andere benadering. Juist in het speciaal onderwijs is men zich daarvan bewust. In 2007 stelde de Onderwijsraad dat met name voor het speciaal onderwijs veiligheid het belangrijkste is. Daarmee is geenszins gezegd dat dit betekent dat leren op een tweede plaats hoort. Scholen voor speciaal onderwijs zoals die van de vragensteller zetten volop in op het bieden van veiligheid en het geven van sociaal emotionele steun. Deze manier van werken kan prima samengaan met het hebben van hoge verwachtingen over het leervermogen van kinderen. Lee en Smith (1999) stellen dat een beetje druk en hoge verwachtingen in combinatie met sociale steun goed werkt, beter dan alleen sociale steun bieden of alleen druk uitoefenen. Dit onderzoek vond plaats onder leerlingen op publieke scholen in achterstandsbuurten in Chicago.

Lector residentiele jeugdzorg Peer van der Helm houdt zich ook met dit thema bezig. Door stress kan het voor leerlingen lastig zijn geduld op te brengen voor zaken die langzaam gaan, zoals leren (van der Helm, 2018). Dat betekent geenszins dat het kind niet leerbaar is, maar dat er -aan het begin- mogelijk behoefte is aan een andere manier van leren. Van der Helm stelt dat dit ook geldt voor kinderen met een forse beperking of sterk antisociale inslag; ook zij kunnen leren. De taak van leerkrachten is het voortdurend stimuleren en aansluiten bij de interesses en de zone van naaste ontwikkeling.

Door de toestroom van veel vluchtelingen in het Nederlandse onderwijs rond 201x is er veel aandacht voor lesgeven aan getraumatiseerde kinderen. Coppens e.a. beschrijven een methode van trauma sensitief lesgeven (2017) en in een antwoord op een vraag hierover aan de Kennisrotonde (Kennisrotonde, 2017) wordt uitgebreid stilgestaan bij effecten daarvan. De manier van lesgeven lijkt de sociaal emotionele ontwikkeling van kinderen te versterken. Er is weinig bekend over de effecten van deze manier van lesgeven op leerresultaten. In mailcontact (juli 2018) stelt ook Coppens dat stress verlagen en het bieden van veiligheid niet hoeft te betekenen dat er niet begonnen kan worden met leren.

Tot slot

De wetenschap biedt geen pasklaar antwoord op de vraag of er een optimale hoeveelheid tijd moet worden besteed aan het ervaren van veiligheid en stressreductie om tot optimale leerresultaten te komen. Wel wordt gesteld dat gestreste kinderen baat hebben bij een benadering die ruimte biedt aan hun situatie; zij zijn wel in staat tot leren maar

vragen misschien een creatieve of meer activerende benadering bij het leren. Maatwerk is van belang, ook omdat leerlingen verschillen in de mate van veerkracht na stressvolle tijden. Aandachtspunt voor de leerkrachten en voor de groepsleiders die in de residentiele setting werken is het waarborgen van betrokkenheid bij school in de woonsituatie. In de uitwisseling tussen onderwijs en zorg dient ook aandacht te worden besteed aan school en leren en niet alleen aan gedrag.

Geraadpleegde bronnen

Boendermaker, L., van Rooijen, K., Berg, T., Bartelink, C.(2013). Wat werkt in de residentiele jeugdzorg. Utrecht. NJI. https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Wat-werkt-publicatie/Watwerkt_ResidentileJeugdzorg.pdf

Coppens, L., Schneijderberg, M. en van Kregten, C. (2016). Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen. Een praktisch handboek voor het basisonderwijs. Uitgeverij SWP: Amsterdam.

Gharabaghi, K. (2011). A culture of education: enhancing school performance of youth living in residential group care in Ontario. Child Welfare, vol 90, no 1. Verkregen van: https://www.researchgate.net/publication/51665904_A_culture_of_education_Enhancing_school_performance_of_youth_living_in_residential_group_care_in_Ontario.

Harker, R. M., Dobel-Ober, D., Lawrence, J., Berridge, D., Sinclair, R. (2003). Who takes care of education? Looked after children's perceptions of support for educational progress. Child and family social work 8(2):89-100. Great Britain: Blackwell Science. Verkregen van: https://www.researchgate.net/publication/229496585_Who_Takes_Care_of_Education_Looked_after_children%27s_perceptions_of_support_for_educational_progress

Knorf, J.E., Harder, A.R., Zandberg, T. en Kendrick, A.J. (2007). Under one roof: A review and selective meta-analysis on the outcomes of residential child and youth care. Children and Youth Services Review, 30, 123-140. Verkregen van: https://www.researchgate.net/publication/223588366_Under_one_roof_A_review_and_selective_meta-analysis_on_the_outcomes_of_residential_child_and_youth_care

Lee, V. E., Smith, J.B., Perry, T. E., Smylie, M. A. (1999). Social Support, Academic Press, and Student Achievement: A View from the Middle Grades in Chicago. Improving Chicago's Schools. A Report of the Chicago Annenberg Research Project. Verkregen van: https://consortium.uchicago.edu/sites/default/files/publications/p0e01.pdf

National Scientific Council on the Developing Child. (2015). Supportive Relationships and active skill building strengthen the foundations of resilience: Working Paper 13. Verkregen van: http://www.devolopingchild.harvard.edu.

O'Higgins, A., Sebba, J., Luke, N. (2015). What is the relationship between being in care and the educational outcomes of children? An international systematic review. University of Oxford. Verkregen van http://reescentre.education.ox.ac.uk/wordpress/wp-content/uploads/2015/09/ReesCentreReview_EducationalOutcomes.pdf.

Op den Kelder, R., Van den Akker, A.L., Geurst, H.M., Lindauer, R.J.L. en Overbeek, G. (2018). Executive functions in trauma-exposed youth: a meta-analysis. European Journal of Psycholtraumatology, 9:1.

Onderwijsraad (2017). De verbindende schoolcultuur. Onderwijsraad: Den Haag. Verkregen van: https://www.onderwijsraad.nl/upload/documents/publicaties/volledig/de_verbindende_schoolcultuur.pdf

Van der Helm, P. (2018). Onderwijs binnen en buiten Fier: Ieder kind is leerbaar. Verkregen van www.hsleiden.nl/residentiele-jeugdzorg.

WRR (2009). *Vertrouwen in de school. Over de uitval van 'overbelaste' jongeren*. Amsterdam University Press, Amsterdam. https://www.wrr.nl/publicaties/rapporten/2009/01/26/vertrouwen-in-de-school.

Meer weten?

Kennisrotonde- antwoord (2017): Welke effecten heeft traumasensitief lesgeven op de ontwikkeling van vluchtelingkinderen?

Onderwijssector

(v)so

Trefwoorden

residentiele zorg, lvb, stress, zorg